

AZ LMBT EMBEREK TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓJÁT SEGÍTŐ TÉNYEZŐK MAGYARORSZÁGON

Kulcsszavak: leszbikus, meleg, biszexuális és tranz (LMBT) emberek,
LMBT szervezetek, érdekérvényesítés, társadalmi integráció

Bevezetés

E tanulmány célja, hogy – elsősorban magyar empirikus adatok alapján – röviden áttekintse, hogyan tudnak hozzájárulni a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi integrációjának megvalósításához az érdekképviselőket főlvállaló csoportok és szervezetek. A társadalmi integrációt (*social integration*) a rendszerintegrációtól (*system integration*) megkülönböztető klasszikus megközelítést (Lockwood 1964) alkalmazva tanulmányunkban elsősorban az LMBT emberek 21. század eleji magyarországi társadalmi integrációjának sajátosságaival foglalkozunk. Ebben az összefüggésben az LMBT emberek társadalmi integráltságának „jósa” annak alapján becsülhető meg, hogy az LMBT és más társadalmi csoportok közötti – a különböző társadalmi aktorok érdekérvényesítő stratégiáinak működését tükröző – kapcsolatokat harmonikus együttműködés vagy esetleg inkább konfliktusgerjesztő ellentétek jellemzik. (Eredményeink alapján ugyan bizonyára levonhatók lennének egyes, a rendszerintegráció szintjére vonatkozatható következtetések is arról, hogy a jelenlegi gazdasági, politikai, jogi, vallási és családi/rokonsági intézményekben uralkodó értékek és normák mennyire – avagy mennyire nem – harmonizálnak egymással, de e kérdésekkel itt most mi nem foglalkozunk.)

Az LMBT emberek mint társadalmi kisebbségi csoportok tagjai számára az érdekérvényesítés több korlátja azonosítható a mai magyar társadalomban, ahol számtalan társadalmi, gazdasági és kulturális igazságtalanság elszenvedőivé válhatnak és válnak. Az LMBT emberek társadalmi megkülönböztetésének magyarországi tényeit az utóbbi években több magyar empirikus kutatás is dokumentálta (Solymár–Takács 2007; Takács et al. 2008, Dombos et al. 2011, Takács et al. 2012).

Nancy Fraser (1997) az elismeréspolitikai küzdelmek kontextusában azt hangsúlyozza, hogy a melegeket és leszbikusokat a heteroszexizmus, azaz a heteroszexualitást privilegizáló és annak kizárólagosságát előíró társadalmi normák működése sújtja, mely együtt jár a homoszexualitás kulturális leértékeléseként értelmezett homofóbiával. Fraser szerint „*a melegek és a leszbikusok súlyos gazdasági igazságtalanságtól is szenvednek: rövid úton elbocsáthatják őket a munkahelyükről, és a családok támogatására szánt szociális és jóléti juttatásokból szintén kizárják őket. Mindez azonban nem közvetlenül a gazdasági szerkezettel függ össze, hanem sokkal inkább egy igazságtalan kulturális értékstruktúra terméke*” (Fraser 1997:18). Ugyanakkor egy adott társadalomban a kulturális értékstruktúra igazságtalan működésének és az ennek következtében kialakuló társadalmielismerés-hiánynak nagyon is gyakorlati következményei lehetnek az érintettek életében, akik számára mindennapi

életük során tulajdonképpen érdektelen, hogy mi okozza az általuk elszenvedett társadalmilag kódolt hátrányokat. Az LMBT emberek társadalmi érdekképviselőként fővállaló civil szervezetek és politikai csoportok szempontjából azonban alapvető fontosságú az érintettek sikeres társadalmi integrációját segítő vagy gátló tényezők szétszálazása és a kiváltó okok azonosítása. Össztársadalmi szempontból is releváns kérdés az LMBT emberek társadalmi kirekesztettségének felszámolása, hiszen óriási luxus lemondani egész társadalmi csoportok boldogulási lehetőségeinek megteremtéséről, különös tekintettel azokra az egyébként elkerülhető költségekre, melyek a társadalmi megkülönböztetés káros hatásainak következtében az elmaradt – például iskolai vagy munkaerő-piaci – integrációból adódhatnak.

A homofóbiához erős szálakkal kötődik a transzfóbia, azaz a kétpólusútól eltérő – vagy „pólusközi” – vagy a születéskori biológiai nemtől eltérő nemi önkifejezés lehetőségeinek megkérdőjelezése és kulturális leértékelése,¹ hiszen a konvencionális nemi szerepekkel való inkompatibilitást a transznemű embereken kívül többen többféle módon – átmenetileg vagy tartós jelleggel – megtapasztalhatják. A nemi határátlépések kérdésköre így egyrészt fórumot biztosíthat a transz és a „nemileg – valamilyen formában – kritikus” nem transz emberek számára egyaránt a közös fellépésre, másrészt viszont belső frontot nyithat a „nemileg konvencionális” önelgondolás és önmegvalósítás tengelye mentén az LMBT emberek társadalmi csoportján belül (és persze azon kívül is).

Egy meglehetősen heterogén LMBT – vagy akár LMBTQBI² – népeesség érdekeinek képviselője azonban a „képlékeny modern éra identitásainak” (*identities of the liquid modern era* – Bauman 2000:199) sajátosságai mögött, illetve azokon túl is fellelhető gyakorlati problémákat vehet fel. A közös fellépés a többeket együttesen érintő ügyek rendezése érdekében legalábbis átmeneti koalícióba terelheti az érintetteket, és – talán – ebbe az irányba hathat a kiszolgáltatottság különböző formáinak megtapasztalásából adódó szolidaritás érzete is. Emellett azonban megnőhet az igény a szűkebb közösségek méretére szabott és speciális igényeiket autentikusabban megjelenítő érdekképviselői arcukat kialakítására.

Milyen témakörökkel kellene foglalkozniuk a magyar LMBT szervezeteknek?

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy milyen elvárásoknak kell(ene) megfelelniük azoknak a csoportoknak és szervezeteknek, melyek a mai Magyarországon az LMBT emberek érdekképviselőként vállalkoznak. Vizsgálatunk empirikus alapja egy 2010-ben a Háttér Társaság a Melegekért által az MTA Szociológiai Kutatóintézetével együttműködésben végzett kérdőíves kutatás, mely összességében több mint 2000 önmagát LMBT emberként azonosító magyar válaszadót ért el.³ Itt most elsősorban a szervezeti prioritások kérdéskörével

¹ Wilchins (2004) szóhasználatával élve a transzfóbia és a homofóbia közös eredője a dzsenderfóbia (*gender-phobia*). Az angol „gender” kifejezésnek a magyar kiejtést követő dzsender formájú – egyelőre talán elég szokatlan, de a „társadalmi nemre” utaló körülírásnál valószínűleg praktikusabb – alkalmazását Hadas Miklóstól (2011) lestük el.

² Az „LMBTQBI” – az angol nyelvterületen használt LGBTQQI rövidítés nyomán – a leszbikus, meleg, biszexuális, transz, queer, bizonytalan (*questioning*) és interszexuális emberekre utalhat.

³ A kutatásban alkalmazott módszerekről és a kutatás klasszikus közösségi mintájának sajátosságairól korábban már részletesen beszámoltunk a *Homofóbia Magyarországon* című kötetben (Dombos et al. 2011), mely 2012 decemberétől szabadon hozzáférhetővé válik a Magyar Elektronikus Könyvtárban (www.mek.oszk.hu).

foglalkozunk,⁴ melyben a válaszadóknak 15 előre megadott témakört⁵ kellett külön-külön elhelyezniük egy-egy tízfokú skálán a szerint, amilyen fontosságot tulajdonítottak annak, hogy a magyar LGBT szervezetek az adott témákkal foglalkozzanak. A felsorolt témakörök a következők voltak: *Azonos neműek közti házasság lehetővé tétele; Bejegyzett élettársi kapcsolat közelítése a házassághoz; Gyermekvállalás megkönnyítése; Munkahelyi diszkrimináció felszámolása; Iskolai diszkrimináció felszámolása; Nemi átalakító beavatkozások tb-finanszírozása;*⁶ *Nemváltás jogi feltételeinek tisztázása;*⁷ *Erőszakos támadások elleni fellépés; Gyűlöletbeszéd elleni fellépés; HIV/AIDS elleni küzdelem; Egészségudatosság fejlesztése; Általános társadalmi elfogadás növelése; Önellfogadás segítése; LGBT közösségen belüli sokszínűség; Melegbarát szabadidős programok biztosítása.*

Az I. ábra és az I. táblázat a válaszadók szexuális irányultsága szerint mutatja be az eredményeket, azaz: azoknak az arányát, akik kiemelt fontosságot tulajdonítottak az adott témaköröknek.⁸ Szexuális irányultság szerint négy csoportot alkottak a válaszadók: közülük a legnépesebb csoportot a meleg és leszbikusok képezték (n=1652), akiknek átlagban 70%-a válaszolt a 15 prioritáskérdésre. Őket követték a biszexuálisok (n=513), akiknél átlagosan 60%-os volt a válaszadási arány, majd a szexuális irányultságuk tekintetében bizonytalanok csoportja következett (n=152) 58%-os átlagos válaszadási aránnyal. A legkisebb csoport a heteroszexuálisoké volt (n=40; átlagosan 57%-os válaszadási aránnyal), akik – jellemzően transzszexuális vagy egyéb transz- – nemi identitásuk miatt kerültek heteroszexuálisoként LGBT válaszadóink közé.

⁴ A „Prioritások” című kérdésblokk a kérdőív civil szervezetekkel foglalkozó tematikus részéhez tartozott. Emellett a következő kilenc másik fő témakörrel foglalkozott a kutatás: Szexuális irányultság és nemi identitás megélése; Család és barátok; Partnerkapcsolat, gyermekvállalás; Munkavállalás; Iskola; Egészségügy; Vallás; Diszkrimináció és erőszak; Politika. A kutatási eredmények egy részét korábban publikáltuk (Dombos et al. 2011).

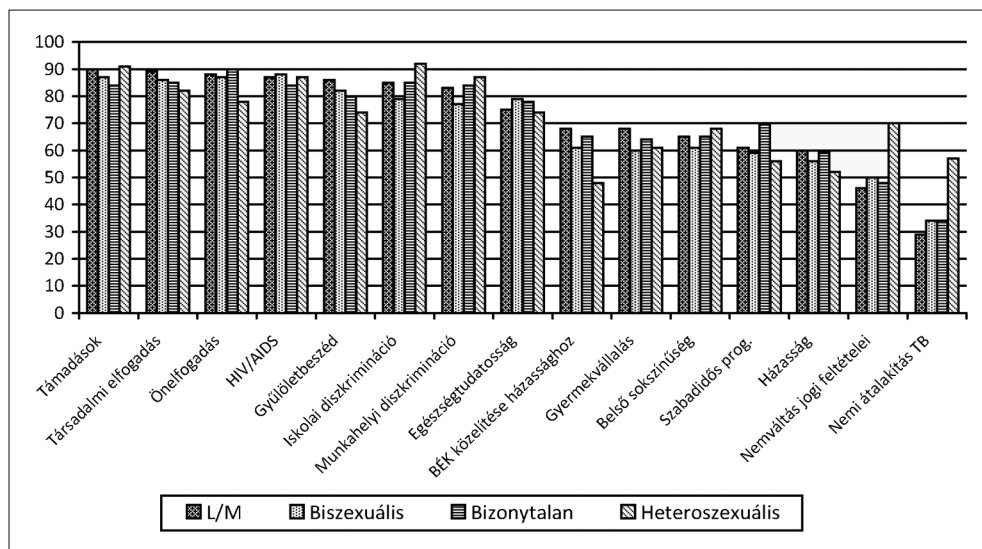
⁵ A témakörök kialakítása során a magyar és a nemzetközi LGBT szervezetek működési jellemzőit, valamint a korábbi magyar LGBT diszkrimináció tematikájú kutatási eredményeket vettük figyelembe.

⁶ A nemi átalakító műtétek elvégzése Magyarországon jogi akadályba nem ütközik, ám az ilyen beavatkozások társadalombiztosítási finanszírozása nem megoldott. A jelenlegi szabályozás 2006 decembere óta van hatályban: a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 23. §-a szerint: „A biztosított részleges térítés mellett jogosult (...) külsődleges nemi jellegek megváltoztatására irányuló beavatkozásra, kivéve, ha fejlődési rendellenesség miatt a genetikailag meghatározott nem külsődleges jegyeinek kialakítása a cél.” A részleges térítés mértékéről a térítési díj ellenében igénybe vehető egyes egészségügyi szolgáltatások térítési díjáról szóló 284/1997. (XII. 23.) Kormányrendelet rendelkezik, ennek 1. sz. mellékletében szereplő 6. pontja szerint: „Az Ebtv. 23. §-ának k) pontja alapján a külsődleges nemi jellegek megváltoztatására irányuló beavatkozásért fizetendő részleges térítési díj mértéke annak az összegnek a 90 százaléka, amely az ellátásért a külön jogszabályban foglaltak szerint az egészségbiztosító felé elszámolható.” A hatályos szabályozás tehát egyrészt törvényi szinten rögzíti, hogy szemben az orvosi beavatkozások túlnyomó többségével, a nemi átalakító műtétek a biztosítottak számára nem ingyenesek, másrészt kormányrendeleti szinten példátlanul alacsony támogatást íté meg az ilyen beavatkozások esetében. A helyzetet tovább nehezíti, hogy mivel nem állnak rendelkezésre a nemi átalakító beavatkozások hivatalos orvosszakmai protokolljai, szinte lehetetlen megállapítani, pontosan minek a 90%-át kellene kifizetnie a páciensnek, illetve mi az a 10%-os rész, aminek a költségeit a tb fedezheti.

⁷ Magyarországon jelenleg jogszabályi szinten nincsenek szabályozva a nemváltás feltételei.

⁸ A tízfokú skálán (ahol 1=nem fontos és 10=nagyon fontos) a 9-es és 10-es értéket választókat soroltuk ide.

1. ábra: LGBT prioritások szexuális irányultság szerint

1. táblázat: LGBT prioritás-sorrendek szexuális irányultság szerint

<i>Leszbikus/Meleg</i>	(%)	<i>Biszexuális</i>	(%)	<i>Bizonytalan</i>	(%)	<i>Heteroszexuális</i>	(%)
1. Támadások	90	1. HIV/AIDS	88	1. Önellfogadás	90	1. Iskolai diszkrimináció	92
2. Társadalmi elfogadás	89	2–3. Támadások	87	2–3. Iskolai diszkrimináció	85	2. Támadások	91
3. Önellfogadás	88	2–3. Önellfogadás	87	2–3. Társadalmi elfogadás	85	3. Munkahelyi diszkrimináció	87
4. HIV/AIDS	87	4. Társadalmi elfogadás	86	4–5–6. Munkahelyi diszkrimináció	84	4. HIV/AIDS	87
5. Gyűlöletbeszéd	86	5. Gyűlöletbeszéd	82	4–5–6. Támadások	84	5. Társadalmi elfogadás	82
6. Iskolai diszkrimináció	85	6–7. Iskolai diszkrimináció	79	4–5–6. HIV/AIDS	84	6. Önellfogadás	78
7. Munkahelyi diszkrimináció	83	6–7. Egészségtudatosság	79	7. Gyűlöletbeszéd	80	7–8. Gyűlöletbeszéd	74
8. Egészségtudatosság	75	8. Munkahelyi diszkrimináció	77	8. Egészségtudatosság	78	7–8. Egészségtudatosság	74
9–10. B. É. K.-házasság	68	9–10. B. É. K.-házasság	61	9. Szabadidős programok	70	9. Nemváltás jogi feltételek	70

<i>Leszbikus/ Meleg</i>	(%)	<i>Biszexuális</i>	(%)	<i>Bizonytalan</i>	(%)	<i>Heteroszexuális</i>	(%)
9–10. Gyermekvállalás	68	9–10. Belső sokszínűség	61	10. B. É. K.-házasság	65	10. Belső sokszínűség	68
11. Belső sokszínűség	65	11. Gyermekvállalás	60	11. Belső sokszínűség	65	11. Gyermekvállalás	61
12. Szabadidős programok	61	12. Szabadidős programok	59	12. Gyermekvállalás	64	12. Nemi átalakítás tb	57
13. Házasság	60	13. Házasság	56	13. Házasság	59	13. Szabadidős programok	56
14. Nemváltás jogi feltételek	46	14. Nemváltás jogi feltételek	50	14. Nemváltás jogi feltételek	48	14. Házasság	52
15. Nemi átalakítás tb	29	15. Nemi átalakítás tb	34	15. Nemi átalakítás tb	34	15. B. É. K.-házasság	48

Az eredmények értelmezése során azt feltételezzük, hogy az LMBT szervezeti prioritások – itt szexuális orientációs kategóriák szerint – eltérő fontossági sorrendjei tükrözik az adott kategóriához tartozó válaszadók személyes tapasztalatait és elvárásait. Vagyis például a leszbikus/meleg válaszadók körében az erőszakos támadások elleni fellépés kiemelt fontossága (90%-uk szerint ez egy olyan téma, amivel feltétlenül foglalkoznia kell a magyar LMBT szervezeteknek) azt jelzi, hogy az ilyen támadások reális veszélyként jelennek meg a számukra akár az általuk megélt közvetlen vagy közvetett tapasztalatok, akár a támadásoktól való félelem alapján. Ugyanakkor a leszbikus/meleg válaszadók kevesebb mint fele gondolta úgy, hogy a nemváltás jogi feltételeinek tisztázása (46%) vagy a nemi átalakítás tb-finanszírozása (29%) olyan témakörök, melyekkel feltétlenül foglalkoznia kellene a szervezeteknek, ami ez esetben a megélt tapasztalatok hiányára utalhat. A leszbikus/meleg válaszadók legfontosabb témaprioritásai⁹ között a támadások elleni fellépés mellett az általános társadalmi elfogadás növelése (89%), az önfogadás segítése (88%), a HIV/AIDS elleni küzdelem (87%), a gyűlöletbeszéd elleni fellépés (86%), valamint az iskolai (85%) és a munkahelyi (83%) diszkrimináció felszámolása szerepelt.

Nemek szerinti megoszlás alapján a leszbikus/meleg kategórián belül elkülöníthetjük a nőket (n=322), a férfiakat (n=793) és azokat, akik nem kívánták magukat se férfiként, se nőként besorolni (n=27).¹⁰ Mindhárom – férfi, női és „egyéb” – alcsoport prioritáslistájának részleteit a 2. táblázat tartalmazza. A legszembeűnőbb különbségek egyike, hogy a leszbikus nők prioritáslistáján a gyermekvállalás 87%-kal a 7. helyen szerepel, míg a meleg férfiaknál ez a témakör a 9–10. helyre csúszott 68%-kal. Eredményeink szerint az azonos neműek közti házasság lehetővé tétele is nagyobb jelentőséggel bír a nők (10–11. hely, 72%), mint a férfiak számára (13. hely, 54%). Az iskolai diszkrimináció felszámolását szintén fontosabb témakörként ítélik meg a leszbikus nők (2. hely, 91%) és az egyéb kategóriába tartozók (1–2. hely, 96%), mint a meleg férfiak (6. hely, 83%). Ugyanakkor az önfogadás segítségét mind a leszbikus nők (3–4. hely, 90%), mind a meleg férfiak (4. hely, 87%) jóval előbbre sorolták, mint az egyéb kategóriába tartozók (7–8. hely, 85%). A lista végén mindhárom alcsoport tagjainál a két nemváltással kapcsolatos témakör szerepelt: ám míg a nemváltás jogi feltételeinek tiszt-

⁹ Legfontosabb témapriorításként az adott kategóriába tartozó válaszadók legalább 80%-a által nagyon fontosnak ítélt témaköröket soroljuk fel.

¹⁰ Ezek az elemszámok a 15 témakörválasztás átlagos elemszámai.

tázását az egyéb kategóriába tartozók 70%-a tartotta nagyon fontosnak, a leszbikus nőknél ez az arány 57% volt, a meleg férfiaknál pedig 40%. A nemi átalakítás tb-finanszírozásának kérdéskörét azonban az egyéb kategóriába tartozóknak is csak alig több mint fele (52%) tekintette kiemelt jelentőségűnek, míg a leszbikus nőknek csupán alig több mint harmada (36%), a meleg férfiaknak pedig mindössze a negyede (25%).

2. táblázat: Leszbikus és meleg prioritás-sorrendek

<i>Prioritások</i>	<i>L/M (%)</i>	<i>L/M nő (%)</i>	<i>L/M férfi (%)</i>	<i>L/M egyéb (%)</i>
Támadások	1. 90	1. 93	1. 89	1–2. 96
Társadalmi elfogadás	2. 89	3–4. 90	2–3. 88	3–4–5. 93
Önellfogadás	3. 88	3–4. 90	4. 87	7–8. 85
HIV/AIDS	4. 87	8. 85	2–3. 88	6. 89
Gyűlöletbeszéd	5. 86	6. 88	5. 85	3–4–5. 93
Iskolai diszkrimináció	6. 85	2. 91	6. 83	1–2. 96
Munkahelyi diszkrimináció	7. 83	5. 89	7. 80	3–4–5. 93
Egészségtudatosság	8. 75	12–13. 69	8. 77	7–8. 85
B.É.K. közelítése házassághoz	9–10. 68	9. 78	9. 63	13–14. 70
Gyermekvállalás	9–10. 68	7. 87	11. 59	11–12. 74
Sokszínűség	11. 65	10–11. 72	10. 62	10. 75
Szabadidős programok	12. 61	12–13. 69	12. 57	9. 76
Házasság	13. 60	10–11. 72	13. 54	11–12. 74
Nemváltás jogi feltételei	14. 46	14. 57	14. 40	13–14. 70
Nemi átalakítás tb	15. 29	15. 36	15. 25	15. 52

A biszexuálisok számára a legfontosabb témakörök a HIV/AIDS elleni küzdelem (88%), a támadások elleni fellépés és az önellfogadás segítése (mindkét témakört egyaránt a válaszadók 87%-a tartotta nagyon fontosnak), valamint az általános társadalmi elfogadás növelése (86%) és a gyűlöletbeszéd elleni fellépés (82%) voltak. Vagyis a HIV/AIDS elleni küzdelem első, illetve negyedik helyre kerülésétől eltekintve a biszexuális és a leszbikus/meleg csoportok tagjai által legfontosabbnak választott témák sorrendje megegyezett. E prioritás-sorrendbeli hasonlóságok megnehezíthetik a speciálisan a biszexuálisok csoportjához köthető sajátságok azonosítását, illetve felvetik annak a lehetőségét, hogy a biszexuálisok legalábbis az általuk legfontosabbnak tartott érdekérvényesítési elvárásaik mentén nem válnak el élesen a leszbikusoktól és a melegektől.

A biszexuális és a leszbikus/meleg válaszadókat nemi megoszlás, korcsoportok és iskolai végzettség szerint összehasonlítva sem találunk jelentős eltéréseket (lásd a 4–6. táblázatokban bemutatott adatokat a *Mellékletben*), bár a biszexuális csoportban a férfiak és a nők aránya valamennyivel kiegyenlítettebb (39,6% nő és 60% férfi), mint a leszbikusok és melegek körében (29,4% nő és 70,5% férfi). Ugyanakkor a leszbikus/meleg válaszadókhöz képest jóval több (18,6% – 9%) a 40 éves vagy annál idősebb, és némileg kevesebb (43,3% – 52,1%) a 20–29 éves biszexuális válaszadó. A biszexuális válaszadók csoportjának egyik jellegzetessége, hogy csak 10,6%-uk él azonos nemű partnerrel egy háztartásban, míg ez az arány 27,2% a leszbikusok és melegek körében; ugyanakkor a biszexuálisok 23,1%-a eltérő nemű

partnerrel él együtt, míg ez az arány 0,6%-os a meleg és leszbikusok esetében. A biszexualisok csoportján belül a férfiak 51%-a és a nők 55%-a számolt be arról, hogy van állandó partnere: közülük a férfiak 57%-ának és a nők 51%-ának eltérő nemű, míg a férfiak 43%-ának és a nők 49%-ának azonos nemű az állandó partnere. A meleg és leszbikusok csoportjával összehasonlítva a biszexualisok nagyobb arányban létesítenek állandó partnerük mellett más-sal is szexuális kapcsolatot: a biszexualisoknak kevesebb mint fele (45,3%-a: a biszexualis nők 70%-a és a biszexualis férfiak 33%-a) hűséges állandó partneréhez, míg a melegéknél és a leszbikusoknál ez az arány a háromnegyedet is meghaladja (76,4%: a leszbikus nőknél 92%-os és a meleg férfiaknál 68%-os). Az eltérő nemű állandó partnerrel rendelkező biszexualisok közül csak 22,5% hűséges állandó partneréhez, az azonos nemű párral rendelkezők közül viszont 73%. A biszexualis férfi válaszadók legtöbbször (40%) állandó partnere mellett kizárólag férfitartnerrel „lép félre”, míg 22%-uk férfival és nővel is; a biszexualis nők esetében sokkal alacsonyabb a „félrelépők” aránya: 15%-uk csak nővel, 11%-uk pedig nővel és férfival is folytat szexuális kapcsolatot állandó partnere mellett.

A szexuális irányultságuk tekintetében bizonytalanok között az önfogadás segítése vezette a prioritáslistát (90%), míg második helyre került az iskolai diszkrimináció és az általános társadalmi elfogadás növelése (egyaránt 85-85%-kal). Ezeket követték a munkahelyi diszkrimináció, az erőszakos támadások elleni fellépés és a HIV/AIDS elleni küzdelem (mindhárom 84%-kal), majd a gyűlöletbeszéd elleni fellépés (80%-kal). Az önfogadás segítségének és az iskolai diszkrimináció elleni fellépésnek kiemelt igénye magyarázható életkori sajátosságokkal, mivel ebben a szexuális orientációs csoportban a legmagasabb (19%) a húszévesnél fiatalabbak aránya. Ugyanakkor az önfogadás segítségének igénye a társadalmi elutasítás internalizációjára is utalhat, hiszen leszbikus és meleg válaszadóinkhoz hasonlóan – akik számára szintén a legfontosabb prioritások közé tartozott e téma – egy ellenségesként vagy nem éppen támogatóként érzékelt társadalmi környezetben az önfogadás terén várnak megerősítést az LMBT szervezetektől.

A kisszámú heteroszexuális csoport számára az iskolai diszkrimináció témája került az első helyre (92%), másodikra az erőszakos támadások elleni fellépés (91%), majd ezt követte a munkahelyi diszkrimináció és a HIV/AIDS elleni küzdelem (87%), valamint az általános társadalmi elfogadás növelése (82%). Az előző három csoporttal ellentétben, ahol ezek a témakörök mindenütt az utolsó két helyen szerepeltek (a válaszadók maximum felének, illetve harmadának támogatásával), a heteroszexuális irányultságú válaszadók 70%-a számára nagyobb jelentőségű kérdés a nemváltás jogi feltételeinek tisztázása és 57%-uk szerint a nemi átalakítás tb-finanszírozása is az. E csoportban a lista utolsó három helyén a melegbarát szabadidős programok biztosítása (56%), az azonos neműek közti házasság lehetővé tétele (52%) és a bejegyzett élettársi kapcsolat közelítése a házassághoz (48%) témaköröket találjuk. Ezek az eredmények is azt illusztrálhatják – különösen egyrészt a nemváltás, másrészt pedig a bejegyzett élettársi kapcsolat, illetve az azonos neműek házassága témakörök megítélése tekintetében –, hogy a személyes érintettség nagy szerepet játszott a prioritáslisták kialakításában.

A 3. táblázat nemi identitás alapú kategóriák szerint mutatja be az eredményeket. A nemi identitáshoz való viszony alapján négyféle kategóriát képeztünk.¹¹ A transzszexuális nőknek születtek és férfinak érzik magukat vagy fordítva (n=75; 63%-os átlagos válaszadási

¹¹ A négyféle kategóriát kétlépcsős módszerrel képeztük. Először azt kérdeztük, hogy „Jellemző-e Önre, hogy nem azonosul azzal a nemmel, amelybe született?”. Ha igen volt a válasz, a következő kérdéseket tettük még föl:

arányal); a transzszexuális válaszadók egyharmada volt – nőként született – transzférfi, két-harmaduk pedig – férfiként született – transznő. Az „egyéb transzneműek” kategóriájába azok kerültek, akik mindkét nemmel vagy egyik nemmel sem azonosultak, illetve valamilyen egyéb formában határozták meg magukat (n=91; 57%-os válaszadási aránnyal); e csoporton belül többségbe (56%) kerültek a születés szerinti nők (a születés szerinti férfiak aránya 41% volt). A „dzsender diszkonform” kategóriába tartozók esetében a születési és a preferált nemük megegyezett, és a hagyományos nő-férfi bináris rendbe illeszkedett, ám mégsem azonosultak teljesen azzal a nemmel, amelybe születtek (n=143; 46%-os válaszadási aránnyal); fő demográfiai jellemzőik tekintetében nem tértek el a teljes LMBT minta többi tagjától, és a transzspecifikus elemzésekből is kimaradtak, mivel a nemváltás lehetősége körükben egyáltalán nem merült föl. A nem transzneműek kategóriájába a többi válaszadó került (n=2188; 63%-os válaszadási aránnyal). Az egész LMBT minta tekintetében a válaszadók 3%-a tekinthető transzszexuálisnak, 4%-a egyéb transzneműnek és 5%-a dzsender diszkonformnak.

3. táblázat: Prioritás-sorrendek a transzszexuális, a transznemű, a dzsender diszkonform és a nem transznemű sokaságokon belül

<i>Transzszexuális</i>	(%)	<i>Egyéb transznemű</i>	(%)	<i>Dzsender diszkonform</i>	(%)	<i>Nem transznemű</i>	(%)
1. Iskolai diszkrimináció	98	1–2. Támadások	94	1. HIV/AIDS	89	1. Támadások	89
2–3. Munkahelyi diszkrimináció	96	1–2. Társadalmi elfogadás	94	2. Támadások	83	2–3. Társadalmi elfogadás	88
2–3. Támadások	96	3–4. Gyűlöletbeszéd	92	3–4. Munkahelyi diszkrimináció	82	2–3. Önellfogadás	88
4–5–6. Nemváltás jogi feltételek	89	3–4. Önellfogadás	92	3–4. Társadalmi elfogadás	82	4. HIV/AIDS	87
4–5–6. Társadalmi elfogadás	89	5. Iskolai diszkrimináció	91	5. Önellfogadás	80	5. Gyűlöletbeszéd	85
4–5–6. Önellfogadás	89	6–7. Munkahelyi diszkrimináció	89	6–7. Iskolai diszkrimináció	77	6. Iskolai diszkrimináció	84
7. Gyűlöletbeszéd	87	6–7. HIV/AIDS	89	6–7. Egészségtudatosság	77	7. Munkahelyi diszkrimináció	81
8. Nemi átalakítás tb	85	8. Egészségtudatosság	87	8. Gyűlöletbeszéd	74	8. Egészségtudatosság	75
9. HIV/AIDS	83	9. Belső sokszínűség	78	9. Gyermekvállalás	66	9–10. B. É. K.-házasság	66

„Ön milyen neműnek született?” és „Ön milyen neműnek érzi magát?”. A transzválaszadók adatainak kiértékelése során a „Nem” kategóriáját ez utóbbi szerint értelmeztük.

<i>Transzszexuális</i>	(%)	<i>Egyéb transzszexuális</i>	(%)	<i>Dzsender diszkonform</i>	(%)	<i>Nem transzszexuális</i>	(%)
10. Egészség-tudatosság	81	10–11. Házasság	74	10. B. É. K.-házasság	64	9–10. Gyermek-vállalás	66
11. Gyermek-vállalás	80	10–11. Szabadidős programok	74	11–12. Házasság	63	11. Belső sokszínűség	64
12. Belső sokszínűség	74	12–13. Gyermek-vállalás	70	11–12. Szabadidős programok	63	12–13. Házasság	60
13. B. É. K. – házasság	72	12–13. Nemváltás jogi feltételek	70	13. Belső sokszínűség	57	12–13. Szabadidős programok	60
14–15. Házasság	66	14. B. É. K.-házasság	69	14. Nemváltás jogi feltételek	48	14. Nemváltás jogi feltételek	45
14–15. Szabadidős programok	66	15. Nemi átalakítás tb	53	15. Nemi átalakítás tb	20	15. Nemi átalakítás tb	29

A nem transzszexuális témaprioritás-listái szinte teljesen megegyeznek a leszbikus/meleg szexuális orientációjú válaszadók preferenciáival, és sok ponton hasonlítanak a biszexuálisok listájához. Mindez természetesen összefügghet azzal, hogy a nem transzszexuális majdnem háromnegyede (73%-a) szexuális irányultsága alapján leszbikus nőként vagy meleg férfiként azonosította magát (19%-uk biszexuálisnak, 5%-uk pedig bizonytalanul).

A dzsender diszkonform kategóriába tartozók által legfontosabbnak tartott témakörök között a következőket találjuk: HIV/AIDS elleni küzdelem (89%), az erőszakos támadások elleni fellépés (83%), munkahelyi diszkrimináció és az általános társadalmi elfogadás növelése (egyenként 82–82%), illetve az önfogadás segítése (80%). Érdemes megjegyezni, hogy a HIV/AIDS elleni küzdelemre és a támadások elleni fellépésre fordítandó kiemelt figyelem a biszexuális válaszadókat is jellemezte. A dzsender diszkonform válaszadóknak azonban csak kevesebb mint a negyede (24%) azonosította magát biszexuálisnak, míg kétharmaduk (66%) leszbikusnak vagy melegnek, 4%-uk bizonytalanul, 2%-uk pedig heteroszexuálisnak.

Az egyéb transzszexuális kategórián belül kialakult témaprioritás-sorrend szintén több hasonlóságot mutat a leszbikus/meleg csoport válaszaival: például a lista elejére itt is az erőszakos támadások elleni fellépés és az általános társadalmi elfogadás növelése került (94-94%-kal). Ezeket követte a gyűlöletbeszéd elleni fellépés és az önfogadás segítése (92-92%), valamint az iskolai diszkrimináció felszámolása (91%). Ezután következett a munkahelyi diszkrimináció felszámolása és a HIV/AIDS elleni küzdelem (89–89%), majd pedig az egészség-tudatosság fejlesztése (87%). A többi nemi identitás alapú kategóriával összehasonlítva az egyéb transzszexuális azonosították magukat a legnagyobb arányban biszexuálisnak (31%) és szexuális irányultságuk tekintetében bizonytalanul (15%), leszbikusnak vagy melegnek viszont az e kategóriába tartozó válaszadóknak kevesebb, mint fele (48%) vallotta magát, míg heteroszexuálisnak senki sem.

A transzszexuális válaszadók által nagyon fontosnak tartott témakörök listája a leghosszabb. Ezen a következők szerepelnek: iskolai diszkrimináció (98%); munkahelyi diszkrimináció és az erőszakos támadások elleni fellépés (egyenként 96-96%); a nemváltás jogi feltételeinek tisztázása, az általános társadalmi elfogadás növelése és az önfogadás segí-

tése (mindhárom esetben 89%), a gyűlöletbeszéd elleni fellépés (87%); a nemi átalakítás tb-finanszírozása; a HIV/AIDS elleni küzdelem (83%) és az egészségudatosság (80%). Az összes eddig vizsgált kategória közül egyedül a transzszexuálisok számára mutatkozott kiemelt jelentőségűnek a nemváltás jogi feltételeinek a tisztázása (89% – 4–5–6. hely), illetve a nemi átalakítás tb-finanszírozásának kérdésköre (85% – 8. hely), mely kérdéseket a többi válaszadó a legkevésbé fontosak közé sorolta. A nemváltással kapcsolatos kérdések kiemelt fontossága ez esetben is a személyes tapasztalatokat tükrözi. Bár – itt közelebről nem vizsgált – kutatási eredményeink arra utalnak, hogy a transzszexuális csoport legtöbb tagja számára a nemváltás nem bináris folyamat: mindössze ötödük él teljesen a választott neme szerint, 43%-ukra ez csak bizonyos helyzetekben jellemző, 27%-ukra pedig egyáltalán nem. Az iskolában és a munkahelyen a transzszexuális válaszadók közel fele nem választott neme szerint él, családjuk körében a harmaduk, míg a barátok előtt csak 15%-uk nem választott neme szerint jelenik meg a mindennapokban. Jelentős eltérés tapasztalható a nemváltási tervek között is: az egyáltalán nem választott nemük szerint élők közül a transzszexuális válaszadók döntő többsége (15-ből 11 ember) tervezi a nemváltást (míg az egyéb transzneműek közül 28-ből csak 7). A transzszexuális válaszadók csupán ötöde nem szeretne hivatalosan nemet váltani, ezzel szemben a műtéti beavatkozásokat csak az érintettek kevesebb mint fele szeretné elvégeztetni (az egyéb transzneműek esetében az orvosi beavatkozások elutasítottsága még magasabb: több mint 80%-uk elzárkózik a műtétektől, kétharmaduk pedig a hormonkezeléstől is). Az orvosi beavatkozások elutasításának okai között a transzszexuális válaszadók 40%-a a pénzhiányt nevezte meg, 15%-uk pedig az orvosi beavatkozásoktól való félelmet, és mindössze 30%-uk jelezte, hogy az adott beavatkozást nem tartja szükségesnek (ezzel szemben az egyéb transzneműek 71%-a nem tartja szükségesnek a beavatkozásokat).

A nemi identitáskategóriák alapján képzett transzszexuális csoport és a szexuális irányultság szerinti heteroszexuális csoport tagjai között mutatkozó prioritásbeli átfedések (lásd a listák első három helyén szereplő témakörök – iskolai diszkrimináció, erőszakos támadások, munkahelyi diszkrimináció elleni fellépés – egyezését) csak részben magyarázhatók a két kategória válaszadóinak (részleges) azonosságával. A transzszexuális válaszadók ugyanis szexuális irányultságuk tekintetében igen heterogén csoportot alkotnak:¹² 31%-uk lesbikusként vagy melegként, 28%-uk biszexuálisként, 22%-uk heteroszexuálisként, 14%-uk pedig szexuális irányultsága alapján bizonytalanoként azonosítja magát; míg a heteroszexuálisok csoportjában találunk néhány dzsender diszkonform és nem transznemű választót is.

Ugyanakkor a transzszexuális válaszadók személyes tapasztalataira jellemző, hogy munkaerő-piaci helyzetük jelentősen eltér az egész LMBT minta átlagától, melyhez képest kétszeres arányban (12%) számoltak be jelenlegi munkanélküliségükről; valamint a 39%-os mintaátlagot szintén jóval meghaladva 62%-uk számolt be arról, hogy élete során 3 hónapnál hosszabb ideig volt munkanélküli. Emellett az erőszakos támadások személyes tapasztalata is jóval nagyobb mértékben jellemzi őket (26%), mint az LMBT minta többi tagját (16%).

¹² A transzszexuális válaszadók esetében nem derült ki pontosan, hogy szexuális irányultságukat születéskori vagy választott nemük szerint határozták meg.

Következtetések a szexuális irányultság és a nemi identitásformák metszeteiben

A bemutatott eredmények alapján a szexuális irányultság metszetében a társadalmi megkülönböztetés szempontjából a heteroszexuálisokhoz képest potenciálisan kiszolgáltatottabb lesbikus/meleg, biszexuális és bizonytalan (LMBB) csoportok az LMBT érdekképviselőketől leginkább az önfogadás segítségét, az általános társadalmi elfogadás növelését, az erőszakos támadások elleni fellépést, a HIV/AIDS elleni küzdelmet és az iskolai diszkrimináció felszámolását várják.¹³ A legkevésbé fontosnak tartott témaköröknek pedig mindhárom esetben ugyanazok – az azonos neműek közti házasság lehetővé tétele, a nemi átalakító beavatkozások tb-finanszírozása és a nemváltás jogi feltételeinek tisztázása – mutatkoztak.

Az önfogadás segítségének kiemelt igénye, mely a társadalmi elutasítás internalizációjára is utalhat egy sokak által kifejezetten ellenségesként érzékelt társadalmi környezetben, arra is ráirányítja a figyelmet, hogy az LMBB csoportok tagjai pontosan észlelik, hogy Magyarországon milyen identitásfenyegetéseknek (Breakwell 1986) vannak kitéve. Azaz: tisztában vannak azzal, hogy a társadalmi többségtől eltérő szexuális irányultságukhoz – és esetenként nemi önkifejezőmódjukhoz – kapcsolódó identitásuk felvállalása diszkriminatív következményekkel járhat. Az önfogadás tehát „egyedül nem megy”, vagy legalábbis csak nehezen, így a fenyegetett identitások felvállalásának folyamatában az egyénnek külső – például közösségi – megerősítésre lenne szüksége.

Ugyanakkor az LMBT közösségeken belüli elfogadás- és szolidaritáshiány nyomai szintén megmutatkoztak kutatási adatainkban: például a teljes LMBT minta 32%-a véli úgy, hogy a „*biszexuálisok valójában olyan melegek, illetve lesbikusok, akik nem merik fölállni melegségüket, lesbikusságukat*”. 17%-uk szerint a „*transzneműek rossz fényt vetnek az LMBT közösségre*”, 41%-uk pedig egyetért azzal, hogy a „*szemlátomást nőies homoszexuális férfiktől kényelmetlenül érzem magam*”. A társadalmi távolságmutatók is hasonló tendenciát tükröztek: a minta 48%-a inkább ellenzi, hogy roma költözzön a szomszédjába, 15%-uk a transzszexuálisok és 20%-uk a transzvesztiták kapcsán is ekként nyilatkozott. A válaszadók 19%-a nem szeretne transzszexuális barátot, 23%-a transzvesztitát; 20%-a pedig AIDS-beteget. A baráti kapcsolatokra vonatkozó kérdésekből kiderült, hogy csupán 55%-uknak van személyes kapcsolata fogyatékos személyekkel, 63%-uknak romákkal, s mindössze 35%-uknak van transznemű barátja. A közösségen belüli szolidaritás hiánya mutatkozik meg abban is, hogy a nemváltással kapcsolatos prioritások a legtöbb esetben a legkevésbé fontosnak tartott témakörök közé kerültek, és a válaszadók 54%-a kifejezetten elutasította azt a kijelentést, hogy a „*nemi átalakító beavatkozásokat a társadalombiztosításnak teljes mértékben finanszírozni kellene*”. A szolidaritáshiány azonban nem tükröződik a válaszadók önmagukról formált véleményében, hiszen 79%-uk szerint az „*LMBT emberek a többséghez képest elfogadóbbak a más társadalmi kisebbségi csoportokkal szemben*”,¹⁴ és ezt támasztja alá, hogy a prioritáslistákon az LMBT közösségen belüli sokszínűség csak a 9–13. helyeken

¹³ A vizsgált kategóriákon belül a prioritáslisták első három helyén mindhárom csoportnál szerepelt az önfogadás segítése és két csoportnál az erőszakos támadások elleni fellépés. A többi témakör egy-egy alkalommal került az első három hely egyikére.

¹⁴ Itt említhető, hogy míg az LMBT minta 40%-a szerint a „*bűnözési hajlam a cigányok vérében van*”, 2008-as adatok alapján ugyanezzel a kijelentéssel az össznépszerűség 60%-a értett egyet (Bernát 2010).

tűnik föl 57–78%-os preferenciaarányokkal (viszonylag legfontosabbként az egyéb transzneműeknél szerepel).

Az LMBB emberek által észlelt társadalmi elutasítás internalizációjával összefüggésben logikusan kapcsolódik az önfelfogadás segítéséhez az általános társadalmi elfogadás növelésének és az erőszakos támadások elleni fellépésnek az igénye, ami a strukturális elnyomás koncepcióját alkalmazva (Young 1990) fölfogható az LMBT embereket sújtó heteronormatív kulturális imperializmus és rendszerszerű erőszak tüneteként, és amelynek megalapozottsága alátámasztható korábbi kutatási eredményekkel (pl. Takács et al. 2008, Takács–Szalma 2012). A HIV/AIDS elleni küzdelem jelentősége, a gyakorlati egészségmegőrző és életmentő lehetőségeken túl, szintén értelmezhető a homoszexualitás és a HIV/AIDS tematikáját összerosó társadalmi stigmatizáció mérséklése iránti igényként.

Az iskolai diszkrimináció felszámolásának sürgetése pedig azt mutatja, hogy a fenyegetett identitás(elem)ként megélt szexuális irányultság megértő figyelmet kívánna az iskolai környezetben, mely hozzájárulhatna az általános társadalmi elfogadás növeléséhez is. A magyar iskolarendszer társadalmi kisebbségek iránti általános „süketségét” jelzi azonban, hogy amit Szalai Júlia e kötetbeli tanulmányában a cigány gyerekek iskolai (le)értékelése kapcsán megfogalmaz, ismerős élménye lehet sok LMBT diáknak (vagy volt diáknak): *„A hallgatás az elhallgatás erejével fonja körbe ezt a másságot, amelyet egyszersmind elleplezni való »furasaságnak«, »zavaró disszonanciának« tüntet fel; s miközben az iskola mindezzel csaknem lehetetlenné teszi a cigány identitás egészséges és magától értődő vállalását, aközben elvárja, hogy a le- és megtagadottak otthonukként üdvözljék és lakják be a teret, amelyben éppen róluk nem vétetik tudomás, vagy »másságuk« lekicsinylés tárgya.”* (ld. jelen kötet 281. oldalán).

A heteronormatív iskolai gyakorlatok és az LMBT létformákat övező hallgatás nagymértékben hozzájárul az LMBT fiatalok iskolai és társadalmi elszigeteltségének kialakulásához, melynek egyik következménye, hogy sokan már az iskolában elsajátítják az LMBT identitás titkolására épülő rejtőzködő életformát. Az LMBT emberek iskolai diszkriminációja elleni fellépés szükségességére többen többféle módon felhívták már a figyelmet Magyarországon (legutóbb például Uitz 2011, Lányi 2011, Mészáros 2011). E témakör gyakorlati jelentőségét mutatja, hogy az eredetileg az Európai Unió PHARE Demokrácia Projektje keretében a Labrisz Leszbikus Egyesület által indított *Melegség és megismerés* című iskolai LMBT antidiszkriminációs érzékenyítő program 2000 óta megszakiítás nélkül működik.¹⁵

Mindemellett az eltérő szexuális irányultsági kategóriák közelebbi vizsgálata egyes csoport-specifikus elvárásokra is rámutatott: ilyen volt például a leszbikus nők esetében a gyermekvállalás megkönnyítése (valamint megemlíthető, hogy az azonos nemű párok házasságának lehetővé tétele is jóval hangsúlyosabb prioritásként jelent meg a leszbikus nők, mint a meleg férfiak számára). E csoportspecifikus igények esetenként specializáltabb érdekképviseleti arculat kialakítására ösztönözhetik az érintetteket.

A nemiidentitás-kifejezési kategóriák metszetében vizsgálódva azt találjuk, hogy a társadalmi megkülönböztetés szempontjából a nem transzneműekhez képest potenciálisan kiszolgáltat-

¹⁵ A programról további részletek itt olvashatók: <http://www.labrisz.hu/mm> vagy: <http://melevagyok.hu/mm> [Letöltve: 2012-09-01]. 2002-ben a Labrisz Leszbikus Egyesület megjelentetett egy a programhoz kapcsolódó tanári kézikönyvet is Sándor Bea szerkesztésében *Már nem tabu. Kézikönyv tanároknak a leszbikusokról, melegekről, biszexuálisokról és transzneműekről* címmel.

tatottabb transzszexuális, egyéb transznemű és dzsender diszkonform csoportok az LMBT érdekképviselőket föl vállaló szervezetektől leginkább az erőszakos támadások elleni fellépést, a munkahelyi és az iskolai diszkrimináció felszámolását, az önfogadás segítését, az általános társadalmi elfogadás növelését, valamint a gyűlöletbeszéd elleni fellépést várják.¹⁶ A legkevésbé fontosnak tartott témaköröknek a bejegyzett élettársi kapcsolat közelítése a házassághoz, a nemi átalakító beavatkozások tb-finanszírozása és a nemváltás jogi feltételeinek tisztázása, valamint az azonos neműek közti házasság lehetővé tétele, a melegbarát szabadidős programok szervezése és a belső sokszínűség témakörei mutatkoztak.¹⁷

Azt is láthattuk, hogy a nem transzneműek témaprioritás-listáinak szinte teljes egyezése a leszbikus/meleg szexuális orientációjú válaszadók preferenciáival nagyrészt annak köszönhető, hogy a nem transzneműek majdnem háromnegyede szexuális irányultága alapján leszbikus nőként vagy meleg férfiként azonosította magát. A dzsender diszkonform és az egyéb transznemű kategóriákhoz tartozók választásai szintén több ponton mutattak átfedést az LMBT válaszadók által kialakított prioritásokkal, ami felveti annak a lehetőségét, hogy e csoportok tagjai közül többeket a – társadalmi többség által – elvárt nemiidentitás-kifejezési formák irányában kritikus LMBT identitásváltozatok jellemzik.

A transzszexuális válaszadók prioritásai azonban jelentősen eltértek a többiek választásaitól, különös tekintettel a nemváltás jogi feltételeinek a tisztázását és a nemi átalakítás tb-finanszírozását érintő témakörökre. Az összes korábban vizsgált csoport választásait áttekintve az is elmondható, hogy a transzszexuális válaszadók által kiemelt fontosságúnak – azaz legalább a válaszadók 80%-a által nagyon fontosnak – tartott prioritások listája tartalmazta a legtöbb témakört, ami többoldalú fokozott kiszolgáltatottságuk jeleként is értelmezhető.

Tanulmányunkban az LMBT érdekképviselői szervezetektől LMBT válaszadóink által elvárt tevékenységi körök vizsgálata alapján arra kívántunk rávilágítani, hogy milyen tényezők segíthetik, illetve akadályozhatják a leszbikus, meleg, biszexuális és transz (LMBT) emberek társadalmi integrációját ma Magyarországon. A témaprioritásokon keresztül megfogalmazható igényekből egy sokkal inkább ellenségesként és kirekesztőként, mint támogatóként és befogadóként érzékelt társadalmi környezet rajzolódik elő, amit nem kifejezetten az LMBT emberekkel való harmonikus együttműködési készség jellemez. Az LMBT szervezetek érdekképviselői munkájának az LMBT válaszadók elvárásait tükröző tartalmi ugyan jobban illusztrálták a társadalmi integrációt gátló tényezőket, ugyanakkor föl hívták arra is a figyelmet, hogy az LMBT emberek hatékonyabb társadalmi integrációjának elősegítésében milyen jelentős szerepet játszhatnak az LMBT szervezetek – különösen, ha meg tudnak felelni a tőlük elvárt igényeknek.

¹⁶ A vizsgált kategóriákon belül a prioritáslisták első három helyén mindhárom csoportnál szerepelt az erőszakos támadások elleni fellépés, két csoportnál pedig a munkahelyi diszkrimináció felszámolása. A többi témakör egy-egy alkalommal került az első három hely egyikére.

¹⁷ A bejegyzett élettársi kapcsolat közelítése a házassághoz, a nemi átalakító beavatkozások tb-finanszírozása és a nemváltás jogi feltételeinek tisztázása témakörök a vizsgált három közül két-két csoportnál jelentek meg a prioritáslisták utolsó három helyének egyikén, a többi említett témakör pedig csak egy-egy csoportnál került az utolsó helyek egyikére.

Melléklet

4. táblázat: Négy LGBT sokaság nemek szerinti megoszlása (%)

	<i>Biszexuális</i> N=467	<i>Bizonytalan</i> N=133	<i>L/M</i> N=1555	<i>Heteroszexuális</i> N=24	<i>Összes</i> N=2352
Férfi	60,0	52,6	70,5	58,3	67,2
Nő	39,6	46,6	29,4	41,7	32,5
Egyéb	0,4	0,8	0,1	0,0	0,3

5. táblázat: Négy LGBT sokaság korcsoportok szerinti megoszlása (%)

	<i>Biszexuális</i> N=462	<i>Bizonytalan</i> N=136	<i>L/M</i> N=1558	<i>Heteroszexuális</i> N=39	<i>Összes</i> N=2252
20 év alatti	11,3	19,1	11,9	15,4	12,1
20–29	43,3	52,9	52,1	46,2	50,1
30–39	26,8	14,0	27,0	17,9	26,2
40–49	10,8	9,6	6,7	10,3	7,9
Legalább 50 éves	7,8	4,4	2,3	10,3	3,7

6. táblázat: Négy LGBT sokaság iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)

	<i>Biszexuális</i> N=502	<i>Bizonytalan</i> N=148	<i>L/M</i> N=1603	<i>Heteroszexuális</i> N=39	<i>Összes</i> N=2352
Befejezetlen általános iskola	0,2	0	0,2	0	0,2
Általános iskola	4,2	7,4	5,2	5,1	5,0
Szaktanács- képző, szakiskola	8,0	10,1	7,9	5,1	8,2
Középfiskola	27,7	31,8	23,5	28,2	25,0
Szakközép- iskola, technikum	13,1	10,1	12,5	28,2	12,7
Felsőfokú szakképzés	9,0	6,8	9,5	0,0	9,0
Főiskola/ egyetem	35,3	31,8	39,2	30,8	37,7
Tudományos (doktori) fokozat	2,6	2,0	1,9	2,6	2,1

Hivatkozások

- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bernát A. (2010). Integráció a fejekben: a romák társadalmi integrációjának érzékelése és megítélése a lakosság körében. In: Kolosi T.–Tóth I. Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2010*. Budapest: TÁRKI. 312–326.
- Breakwell, G. (1986). *Coping with Threatened Identities*. London: Methuen és Co.
- Dombos T.–Takács J.–P.Tóth T.–Mocsonaki L. (2011). Az LMBT emberek magyarországi helyzetének rövid áttekintése. In: Takács J. (szerk.) *Homofóbia Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan. 35–54.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus. Critical Reflections on the „Postsocialist” Condition*. New York–London: Routledge.
- Hadas M. (2011). A kulturális fordulat és a férfikutatások. In: Hadas M. (szerk.) *Férfikutatások*. Budapest: BCE. p. 1–9. Elérhető: <http://publikaciok.lib.uni-corvinus.hu/publikus/643014.pdf>. [Letöltve: 2012-09-01].
- Lányi K. (2011). Homofóbia főiskolások körében és egy előítéletesség csökkentő program hatásai. In: Takács J. (szerk.) *Homofóbia Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan. 165–174.
- Lockwood, D. (1964). Social integration and system integration. In: Zollschan, G. K.–Hirsch, W. (szerk.) *Explorations in Social Change*. London: Routledge and Kegan Paul. 244–256.
- Mészáros Gy. (2011). Tanári szerepvállalás a homofóbia elleni küzdelemben: pedagógus hallgatók és LMBT emberek értelmezései. In: Takács J. (szerk.) *Homofóbia Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan. 175–188.
- Solymár B.–Takács J. (2007). Wrong bodies and real selves – Transsexual people in the Hungarian social and health care system. In: Kuhar, R.–Takács J. (szerk.) *Beyond the Pink Curtain. Everyday life of LGBT people in Eastern Europe*. Ljubljana: Mirovni Institut. 143–168.
- Szalai J. (2012). A cigány gyerekek iskolai (le)értékelése. E kötetben: 275–292.
- Takács J.–Mocsonaki L.–P.Tóth T. (2008). A lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. *Esély*, 3. 16–54.
- Takács J.–Dombos T.–Mészáros Gy.–P.Tóth T. (2012). Don't Ask, Don't Tell, Don't Bother: Homophobia and the Heteronorm in Hungary. In: Trappolin, L.–Gasparini, A.–Wintemute, R. (szerk.) *Confronting Homophobia in Europe. Social and Legal Perspectives*. Oxford: Hart Publishing. 79–105.
- Takács, J.–Szalma I. (2012). Homofóbia és az azonos nemű partnerkapcsolatok intézményesítettsége Európában. *Szociológiai Szemle*, 1. 61–88.
- Uitz R. (2011). Emberi jogokon innen – büntetőjogon túl: A homofóbia enyhébb formái elleni fellépés lehetőségeiről. In: Takács J. (szerk.) *Homofóbia Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan. 107–117.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Wilchins, R. (2004). *Queer Theory, Gender Theory*. Los Angeles: Alyson Books.